

тів “священного шлюбу”, “священного полювання” і так званих символів “древа життя”. Базуючись на хетській іконографії, ці символи можуть бути інтерпретовані в деяких випадках як зображення крил.

В давньосхідних цивілізаціях, за нашими спостереженнями, образ сакрального лідера іконографічно оформлюється набагато раніше, ніж образ воїна (військового лідера). Цікаво, що в первісних суспільствах зображення чаклунів та знахарів також з'являється дещо раніше ніж образ людини-мисливця.

## “БЕРЕЗОВА КАША” ТА ІНШІ “ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ” СТАРОСВІТСЬКОЇ ШКОЛИ

*О. Курочкін (кафедра історії)*

Ганебна практика застосування фізичних покарань у школах царської Росії набула особливого розмаху в останні десятиліття перед скасуванням кріпацтва. За свідченням англійського дослідника В. Купера, “у гімназіях Київського навчального округу наприкінці 50-х років шмагали щорічно від чверті до половини усіх учнів. У духовних навчальних закладах було ще гірше, і били артистично, з насолодою, ... часто карали десятого, півкласу, весь клас” (Купер В. История розги.— СПб.,— б.р.— С.151—152).

Багатий фактологічний матеріал для характеристики загальної атмосфери морального здичавіння і насильства, що панувала у тодішній освітній системі, містять романи В. Наріжного “Бурсак” (1824), А. Свидницького “Люборацькі” (1862), “Нариси бурси” (1863) М. Помяловського, спогади І. Нечуя-Левицького про Богуславське училище й інші художні та мемуарні твори. Вони допомагають відтворити оригінальну субкультуру вихованців колегіумів і семінарій, їх своєрідний побут, жаргон, атрибути і стереотипи поведінки, що потребують сьогодні розшифрування і пояснення. З погляду асоціативно-словесного осмислення цікавий зв'язок бурсацької лексики покарань з харчовим кодом, за реаліями їжі. Це і загальновідома “березова каша” (биття різками), і фразеологізм з “Вія” М. Гоголя “дати крупного гороху” (відшмагати шкіряними канчуками), і символи їстівного у бурсацьких снах (А. Свидницький) як провісник майбутньої розправи. З лексикону українських школярів походять такі образні вислови на означення лупцювання різками як “списати їжицю”, “чухрати”, “лупити шкуру”, “дати палі”, “дати гарячих” тощо.

На відміну од навчальних закладів Англії, де днем покарань вважалась п'ятниця, в українських бурсах і семінаріях найчастіше били в суботу (звичай “давати суботників”). Екзекуції відбувалися біля порогу класу або в коридорі школи, обов'язково на очах однокласників і в присутності педагогічного персоналу. Задовольняючи свої садистські нахили, учнів часто-густо власноручно карали вчителі. Разом з тим існував інститут спеціальних ексекуторів — “спекуляторів” або “цензорів”, роль яких доручалася фізично сильним, але ледачим бурсакам. В учнівському середовищі їх презирливо називали “січкарями”, “катами”, “гицелями”.

Звичайна різка, або “пляга” (очевидно, від німецького *plage* — мука, бич) виготовлялась з 10—15 прутів, зв'язаних у пучок мотузкою. Кожної різки вистачало на 10 ударів, потім їх міняли. Перед вживанням різки розпарювали. В залежності від провини кількість ударів могла коливатися від кількох до 300. За традицією, самі учні здавали дрібні гроші на заготівлю різок. При цьому, намагаючись задобрити цензора, виділяли окрему суму на хабар, що називалося “кубана дать”.

Процедура годування “березовою кашею” супроводжувалася певними церемоніями. Так, поряд із звичайним шмаганням практикувалося шмагання “під дзвінок”. Особливо бруталною тортурою вважалось покарання різками “на воздушях”, коли жертву підіймали й утримували горизонтально в повітрі чотири однокласники, в той час як двоє ексекуторів зліва і справа завдавали ударів.

З реєстру виховних кар старосвітської школи відомі також тривалі вистоювання перед дошкою на колінах (іноді на ребрі парти), численні поклони, утримування піднятою рукою товстелезної книги, карцер, позбавлення обіду тощо. Тілесні ексекуції доповнювалися моральними. За те, що вихованці “мужичили”, тобто говорили рідною українською мовою, їх змушували носити на шиї дерев'яну колодку — сумнозвісну “ноту” або “картку” з вкладеним всередину журналом провин.

Ще один вияв жорстокостей бурси — знуцання старших учнів над молодшими, сильніших — над слабшими. Кожен новачок повинен був пройти цілий конвеєр тортур від “кушки” до “пинфи” аби сліпо коритися волі “філософів” і “богословів”. Ознайомлення з цими варварськими прийомами засвідчує, що сучасна армійська “дідівщина” має дуже давні корені.

Дальше вивчення реалій повсякденного буття старосвітської школи, укладання спеціального словника термінів, понять, фразеологізмів “спудейсько-бурсацької субкультури” сприятиме розкриттю глибинних пластів ментальності українського народу.